

СЪЗДАВАНЕ НА СЪЧИНЕНИЕ ПО АНАЛОГИЯ

(Върху приказките за Хитър Петър)

Канелия Божинова-Славчева

Медицински университет – Пловдив

Резюме. Предмет на настоящата статия са съчиненията по аналогия – създаване на приказки за Хитър Петър в пети клас. Аналогията, като глобален метод на съответствия между неявни подобия, дава широки възможности за развиване на логическото и асоциативното мислене на учениците. Методическият експеримент е проведен в ОУ „Райна Княгиня“ – Пловдив, през учебната 2014 – 2015 година.

Keywords: analogy, writings, method, experiment

Съчиненията по аналогия (наричани и съчинения по подобие) се използват в началната училищна степен от гледна точка на това, че социокултурният опит на децата е още твърде беден, за да се изисква приложение на подобни логически операции при създаване на собствен текст. Аналогията, като съответствие между неявни признаци на предметите (Bogdanov, 1993: 33), е предмостие на метафоричното възприемане на света и провокира творческото мислене. Това е най-иновативният писмен ученически жанр, затова се дообогатява в следващите училищни степени, така че да се подпомогне творческата активност на учениците. „В последно време т.нар. интерактивни методи... се основават на хуманистичната психология, а водеща е идеята, че по-добре се запомня и интегрира в личния опит това, което е емоционално натоварено и преживяно, обвързано с повече активност, „правене на неща“ (Vateva, 2016: 3). Стигнали сме до убеждението, че именно смехът и хуморът позволяват на учениците да бъдат свободни в устната си и писмена реч и да развиват въображението си, без да бягат от повседневието на живота. В тази връзка, проведохме и нашия експеримент в ОУ „Райна Княгиня“ – Пловдив, с ученици от V „а“ клас с базов учител г-жа Петя Динкова (учебната 2014/2015 г.). След обсъждане на фолклорния анекдот за търговеца и след състезание за най-добър разказвач на историите с Хитър Петър децата създават съчинения по аналогия – приказки за народния сладкодумец. Работи се по следния модел:

1. Титрологични аналогии.
2. Аналогии, близки до първообраза.

3. Фантастични аналогии.
4. Социални аналогии.
5. Нравствени аналогии.
6. Емоционални аналогии.
7. Аналогии на отсъстващото.

От 21 съчинения само три са без заглавия (на две момчета и едно момиче). Само единият текст е кратък, но също е с интересна история – състезание между Хитър Петър и Крали Марко – умът и силата (Иван Даражанов). Момчешката психология се долавя в агресивния финал: „Хитър Петър казал, че може да доведе звездите от небето на земята. Ударил Крали Марко по очите и тогава Марко признал за по-силен Хитър Петър“. Учениците имат афинитет към поучителните приказки за Хитър Петър, към обобщените **заглавия**, въпреки че са най-трудни, но издават уменията на децата да синтезират словиците във фолклорните жанрове, което е успешен трамплин към интерпретативните жанрове в по-горните класове. „Умният отговор“, „Хитър Петър на път“, „Златната река“, „Рибарите“, „Сто тояги бой“, „Халвата“, „Чуден сън“, „Пияното магаре“. Членуването акцентира върху предмета на разказване.

Следват дихотомни озаглавявания: „Хитър Петър и крадецът“, „Хитър Петър и кръчмарят“, „Хитър Петър и Вальо Златаря“. Те още в началото разделят героите опоненти. Съобщителните изречения в заглавията са най-лесни за създаване – резюме на случката, но и те изискват доза обобщителност и творчество: „Хитър Петър дава урок“, „Хитър Петър и разходката в мола“.

По втория вид **анalogии, близки до първообраза**, по малката част от съчиненията се приближават до оригиналите, но не ги копират, а ги разработват творчески. Първообразът на ученическата приказка „Хитър Петър и кръчмарят“ (Елена Добрева) е „Показал магарията си“ (по Сава Попов). Най-достъпният начин е да се сменят героите и ситуацията. На Конския Великден се събират селските първенци – даскалът, кръчмарят и чорбаджията. В ученическата интерпретация сред селските първи люде отсъства свещеникът, но е добавен кръчмарят (спазва се „свещената“ тройчност). Удвояват се носителите на материалното. И двата варианта са с композиция „приказка в приказката“ – Хитър Петър разказва поучителната история за царя, знаещ езика на животните, и магарето, което не може да се въздържи да не покаже самонадеяната си глупост пред много хора. В ученическата приказка „Пияното магаре“ (Данина Спасова) аналогията е с „Пияният кадия“, където Хитър Петър взема кожата на кадията. Ученическият разказ удвоява образа на пияниците, слети чрез представата за магаретата.

Третата аналогия, близка до прототипа, е „Халвата“ (Димитър Чолаков). В народния анекдот „Трици и халва“ Хитър Петър като малък е ратай при стиснатия градски шивач. Сменени са ястията – фасул – картофена чорбица

– лещена чорба. В ученическото съчинение – боб – леща – хляб, но са във възходящата градация на бедната трапеза.

Ученическата приказка „Рибарите“ (Анита Петрова) има съответствие в известния анекдот „Уважение на дрехите“, където ситуацията е сватба. Героят черпи новите си дрехи с вино. Ученичката преобръща случката в по-делнична – риболов: „Другите рибари, щом го видели, започнали да му се смеят, че е дошъл като за сватба и няма да улови никаква риба, а само ще я уплаши“. За неспразничната ситуация е подходящо старо облекло. Но за да поучи рибарите, Хитър Петър цапа с кал новите си дрехи, за да покаже, че трябва да съдят не „по дрехата, а по качествата му на рибар“.

Кратък, но с динамичен сюжет е ученическият анекдот за Хитър Петър (Стивиан Мутафчиев – „Хитър Петър“), който изпуска от моста една жълта капачка във водата. Един глупак мисли, че това е пара, „зарадвал се, взел я, но се оказало, че това е жълта капачка“. Поуката е, че смехотворецът „не е бил казал какво е и че селянинът няма право да му се сърди“. Може да се долови аналогията с анекдота „Дави се – не дава“ – скъперникът, който пада в реката, и само Хитър Петър го спасява чрез подаване на тояга. Осмени са различни човешки недостатъци (алчност и скъперничество). Само петима ученици от 21 са се опирали на по-близки аналогии от четенето на анекдоти за народния хитрец. Другите 16 създават интересни, оригинални, поучителни приказки в духа на образа на любимия остроумец – с осъвременени аналогии и качества (с по-засилен интерес към материалното).

С най-творчески подход са **фантастичните аналогии** – с две главни теми: Хитър Петър във фантазно пространство – в съвременния ни свят, и героят като демиург – създаващ нови предмети. В ученическата приказка „Хитър Петър и разходката в мола“ (Зара Гулева) иновацията се долавя още на ниво заглавие. С неопределеното наречие „незнайно“ героят се озовава „в Пловдив през 2015 г., но това няма значение“. Патриотично представеното пътешествие из родния град акцентира върху случката. „На малко странен диалект пита къде се намира и къде може да отиде“. Хората го насочват към „мола“. Хитър Петър помисля, че така се е променила думата „моля“ във времето, въпреки че „не му звучало смислено изречението“. Гражданите обясняват, че „това е голяма сграда с хубави и много на брой магазини“. Сблъсъкът между двата свята се представя с постоянното учудване на възрожденския герой. Стига до големия магазин пеша, „докато се чудел какви са тези модерни каруци“. Пристига до мол „Пловдив“. „Гледал кино, пил кафе, ял сандвичи, купил си дрехи и разбрал, че в XXI век не е зле животът“. Същността на героя е в хитрините му. „И този път не минал без хитрини, но все пак си предпочитал стария живот“. Авторката възкликва: „Ех, добре, ще ви разкажа една от хитрините“. При купуване на сандвич продавачите, като „го видели колко неадекватно за времето е облечен, решили да го накарат да плати повече“. Тъж-

ното осъвременяване задълбочава противоречието свое – чуждо. Търговската некоректност и алчност се проявяват и при по-беззащитните и неосведомените. Но Хитър Петър надлъгва и съвременните хитреци. „Обаче той веднага се усетил и отишъл на касата. Казал им, че познава собственика и са много добри приятели“. Веднага действа обратното правило – важните познанства отварят всички врати. Така продавачите „му върнали парите – дори му дали още един безплатен сандвич“.

В „Чуден сън“ (Александра Хапкалиева) Хитър Петър е представен като demiург, създава нови предмети в новия свят. Фантастичният хронотоп пренася персонажа в нашето време: „Хитър Петър имал задача да изобрети нещо, което ще промени живота на околните“. Композиционната роля на съня помага за преместването на героя в пространството и за духовното му озаряване. Събужда се „легнал на матрак в един магазин“. Навън вижда отново „каруци с метал около тях“ – автомобилите, „нещо, по което хората говорят“ – мобилни телефони, „някакъв цветен екран, който е заключил човешки същества“ – телевизори, и „много други странни неща“ за Хитър Петър. Сред „чудесата“ от „чудния“ сън е и „някакъв (неопределеното местоимение издава непознатостта) правоъгълник, който светел в три различни цвята – зелено, жълто и червено“. В момента, в който тръгва към него, „бил заслепен от светлините“, героят се събужда „в работилницата си“ – несрещан в подобна роля. „Той вече знаел какво да изобрети и решил, преди други хора да измислят чудесните неща, които видял в съня си, той да е пръв“. Амбиция, желание за първенство и в сферата на технологиите, хитрост – да използва прозренията в съня си – представят един съвременен Прометей, доразвил съобразителността, мъдростта и хуманизма си. В народните анекдоти героят е и лечител (вади зъб), изцерява с билки. В това съчинение народният мъдрец събира всичките си положителни качества: „Така Хитър Петър променил света, не само околните. Но освен тези чудни неща, които видял в съня си, той изобретил и други, които използваме и в днешни дни.“

От фантастичните аналогии в неозаглавената приказка на Жанет Генчева се представя „машината на времето“ като двигател за телепортиране в различни светове. На пазара – мястото, където се срещат различни хора и култури, също „и да продава хитрини“ Хитър Петър, „един (неопределен) търговец му предложил една машина“. Любопитният към новото герой „едва я домъкнал вкъщи“ – изразителният глагол усилва комичността. Натиска един бутон и се връща „103 години назад, когато бил създаден футболен клуб „Ботев“ – Пловдив (1912 г.). Интересно е, че в тези смесени светове хитрецът ни е и съвременник. Комичната среща между двата свята го поставя в нелепа ситуация. „Дегизирал се като футболист“, но на терена не знае „какво е това кръгло кълбо“ и го хваща с ръце. Отборът получава „фал“ и охраната изгонва нарушителя от стадиона. Взема няколко балона с хелий и полита в небето.

Пада точно пак в „машината на времето“ и „се телепортирал отново в неговата къща – през 2015 г.“ Термините от фантастичните филми „телепортирал“, „дегизирал“ представят народния любимец и напред във времето.

Засиленият съвременен стремеж към лесна печалба е показан с играта на Хитър Петър на покер. Дори и на най-съобразителните хазартът не прощава. Героят „бе загубил 25 000 лева“. Спасява го „машината на времето“ (помощник с надчовешка сила като старогръцкия „бог от машината“). Надхитрява и тук съперниците си: „понеже знаел какво ще направят, с хитрината си ги победил и си върнал загубеното“. Преизказните глаголни форми напълно отговарят на несвидетелската приказна позиция. След това отново чрез телепортация се връща в „съвременната му къща с печалбата си, продължил да хитрува и така станал много богат“. Този финал дискредитира Хитър-Петровата съобразителност за справедливост и представя един покварен типаж – чрез хитрост придобива голяма материална печалба. Представа, за съжаление, преобладаващите ученически наблюдения и премери за лесно забогатяване независимо от рисковете и нравствените компромиси.

В ученическите приказки „Хитър Петър дава урок“ (Белослава Златкова), „Златната река“ (Симона Ченкова) и „Хитър Петър и крадецът“ (Георги Мандевски) са подчертани **социалните аналогии**. Героят е представен чрез едни от основните си нравствени качества – справедливост и отрицателно отношение към алчните, богатите и завистниците. В „Хитър Петър и крадецът“ се порицава приятелската неблагодарност поради сребролюбие. Хитър Петър губи стар приятел, защото той му отвръща на гостоприемството с подла кражба. На Петровото доверие злосторникът отговаря с коварство. „Видял къде Петър прибира парите си“. През нощта гостът ги открадва от гърнето. Спазена е приказната троичност – да се затрудни и изобличи крадецът. Хитър Петър си крие парите на три места. И от второто скришно място – „завити в бяла кърпа“, и от третото – „в чекмеджето“, те са взети през нощта. Но на третата нощ остроумният и дълбоко огорчен домакин дава поука на неверния си приятел – „наметнал на себе си един бял чаршаф, заприличал на призрак и изплашил крадеца“. Съвременните деца използват и мистични елементи в творбите си – плод на сегашната телевизионна култура. Поуката е много показателна – „крадецът побягнал с всички сили, а парите на Петър изпадали от джобовете на стария му приятел“.

В другите две ученически приказки Хитър Петър дава урок на алчни и скъперници чорбаджии. В „Златната река“ (Симона Ченкова) детската фантазия представя нравствен двубой между мъдреца от народа и завистливия и надменен „подъл“ богаташ. Чрез символиката на златната река се показва хиперболизираната материална мечта. Честият случай на завист за хитрост и народна любов започва в началото и с излъгване на народния любимец. Петър се хваща на чорбаджийската лъжа, че в „една близка

река имало злато“. Причината е социална и оправдателна за героя – „по-неже е сиромаш, решил да си пробва късмета“. Наивността е наказана чрез ухапване от пиявици. „Цялото село му се смяло“. Хиперболизирано е и осмиването на излъгалия се хитрец. Точно тези моменти правят образа на Хитър Петър реалистичен, близък и любим. Но народният мъдрец винаги надхитрява злостните си противници. В кръчмата – социалното пространство на общността – героят показва камък и съобщава, че е диамант от река. Чорбаджията, „нали бил пиян“ (достатъчно обективно основание за глупостта и моралната му дискредитация), повярва. В реката ненаситникът получава утроено наказание – „ухапан е от змии“. Виковете му чуват „три села“. Обобщаващото изречение е: „Така Хитър Петър върнал жеста на чорбаджията двойно“ (по-скоро тройно).

Хитър Петър дава урок и на кръчмар – „Хитър Петър и кръчмарят“ (Елена Добрева). По принцип в народопсихологията този образ се свързва с алчност и скъперничество. Народният любимец веднъж не може да си плати сметката. На другия ден отива с предложение за запознанство с богата и красива мома (кръчмарят е ерген). На думите на Петър към девойката тя отговаря с готовност, доверие и уважение: „За теб винаги, чичо Петре!“. Кръчмарят се влюбва в хубавото момиче, защото било и добро. „Оттогава осъзнал, че и бедните са хора, а парите не са всичко. Раздал цялото си богатство на сиромасите и се оженил за девойката“. Въпреки утопичния финал съчинението представя Хитър Петър в реалистичния му образ на защитник на бедните и на даващ заслужена поука на богатите.

Нравствените аналогии се преплитат в повечето ученически творби, като се изтъкват основните положителни качества на българския остроумник – справедливост, съчувствие към онеправданите, нетърпимост към злото. Сред сюжетите с нравствени послания преобладават моделите на състезания, надхитрявания. В аналогична битова среда е ученическата приказка „Хитър Петър на път“ (Стоян). Героят се надлъгва с трима другоселци – знак, че хитростта му минава границите на обичайното му местоживеене. Спечелването на крава, овца и кокошка е в низходяща градация. Конкурентите на хитреца използват значително по-семпли лъжи – „чисто изворче“, „маса с храна“ и „хубаво дърво за почивка“, които не са предмети на споровете в момента. Шегобиецът „не се хванал“, „не се вързал“ – жаргонни изрази за голяма съобразителност (умът не е уловен, не може да се достигне). Те приближават Хитър Петър към ученическото светоусещане. Хитрецът използва заложените домашни животни на опонентите си и мъдро предвижда положителния резултат – „кравата е избягала“, „вълната на овцата му пада“, „кокошката му снесла златно яйце“. „Сделката“ (отново съвременен израз) е „десет гроша при загуба от страна на Хитър Петър – паричната единица е в съответствие с времето на героите.

В цялост се внушава усещане за времето на шегобиеца с отделни маркери за осъвременяване. Подобни нравствени аналогии има и в другите три ученически приказки за надлъгване.

Тристепенно състезание се среща и в разказа на Росен Билярски „Хитър Петър“. Подтикът за двубоя тук е неопределен – „един човек“ при среща с Хитър Петър. Залогът е „една кесия с пари“. Опонентът предлага игра на карти, но хитрият герой донася „едно тесте карти и защото е хитър, той раздава първата игра, направил така, че да победи“. Двусмислено е внушена първата победа на персонажа – с измама или с умение, но и двете крайни нравствени понятия са под общия знаменател на хитростта. Втората среща е подобна. Различна е играта – „тенис на маса“ (по-съвременен вариант). Петър донася хилки и топче. В този случай откровено използва нечестни средства – „в топчето и неговата хилка имало магнит“. Толерирането на измамни средства към хитростта е обезпокоително съвременно явление. Хитър Петър спечелва две кесии с пари. Третият залог е двоен и е с ходжа. Състезанието е шах – с мюсюлмански свещеник и с една от най-интелектуалните арабски игри. Победата на хитрия герой е дадена и като помощ от ситуацията – „все някоя фигура падала на ходжата и така Петър си местил фигурите, без да види ходжата“. Но дори и да се прокрадват някои нечестни средства в играта на Хитър Петър, той ги използва съобразително, умело и заслужено печели в преобладаващо интелектуалните състезания (само тенисът изисква физически умения, но и това състезание се печели определено с хитрост, с разум).

Интересен е вариантът за събирането на Хитър Петър на „всички хитреци от селото“ за надхитряване за „титлата на хитрец“ (Атанас Раев – „Хитър Петър“). Съвременният спортен термин „титла“ умело пренася и тези аналогии в сферата на нравственото. „Правилата били такива, че всеки един казва една хитрина на другите и тези, които се хванат, отпадат от състезанието“. Сред финалната тройка е и Хитър Петър, учудващо в случая за съселяните му, защото „другите двама са печелили световни първенства по надхитряване“. Народният любимец с увереност заявява, че печели, защото „това състезание е неговата хитрина и това, че те участват в него, го прави най-големия хитрец“.

В третата ученическа приказка (Иван Ортомаров – без заглавие) героят е в ролята на лукав съветник. Във фолклорната ситуация „веднъж Хитър Петър отива на пазара със своето магаре да продава хитрини“ се среща и анахронизъм – „постлал одеялото си и седнал“. Сюжетът вече е пределно комерсиализиран – победителят с хитрини печели торби с пари, вещи, а тук умението за хитруване вече има търсене, продава се и на пазара. Затова и случаите са нередности. Ученик, за да не ходи на училище, изяжда тебешир за висока температура. Войник, за да не работи, си намира заместник. „И така идвали много хора и всъщност от всеки получава пет гроша“. Нравственият обрат настъпва на другия ден, когато „идват много разядени хора“ – майката на момчето, ко-

мандирът на войника. Хитър Петър прехвърля вината на чорбаджия. В това съчинение се долавят наивни ученически механизми за справяне с неприятности, но може да се съзре и морален упрек срещу богатите и несправедливите. Героят „се засмял и тръгнал да си купи храна“. Косвено е оправдан остроумникът, че си набавя най-необходимото, не прекалява, не върши големи злини. Нравственото послание е, че с хитростта човек може да оцелее.

Нравственият урок на народната мъдрост „мълчанието е злато“ интересно е пресъздаден в ученическата приказка за кокошките на Хитър Петър (Сабрина Спасова – без заглавие). Героят се мести „в друго селце, защото в старото вече нямало какво да го задържа“. Прави си „хубава къщичка с малко по-голям двор и хубав кокошарник“. Купува си кокошки. На пазара отива да продава много яйца с мисълта да се прочуе с ума си, като каже, че птиците му снасят и през нощта. Тайната е във фенерчетата, които „осветявали кокошките и те мислели, че е ден“. Един човек му открадва животните с кокошарника. „Това била единствената и най-голяма негова грешка“ (на Хитър Петър).

Нравствената поука в приказката „Хитър Петър и Вальо Златаря“ е на контрастен принцип още на титрологично ниво. Народният любимец е представен като „стар човек“, търсещ селския златар Вальо да му изработи златна гривна за новородената му внучка. Живият диалог представя образно характеристиките. Въодушевен, Хитър Петър плаща предварително, но в уречения ден не намира златаря. Той напуска ателието (анахронизъм). Петър се разгневява, но прави гривна от мъниста и канап за внучката си. Потърпевшият намира коварния златар. Обвинява го за лъжите и кражбите му. Много хора го подкрепят. Златарят със съвременен име (Вальо) „нямал какво да направи, затова им върнал парите“.

Моралният коректив на финала е логичен и заслужен – „а и скоро той самият обеднял“. Подобни съвременни ситуации на нечестни търговци са често явление и са сполучливи аналогии в ученическите съчинения. Нравствено възмездие за хулигански постъпки към паметници на културата получават селските бандити (Самуил Иванов – без заглавие). И в тази приказка има анахронизми, осъвременяващи детските текстове. Героят е в центъра на селото, където си почива на пейка. Идват „туристи, които се снимали до фонтана на селото и пуснали в него монети“. Хитър Петър се възхищава на такива хора, „които почитат културата, но не след дълго“ идват „хулиганите на селото“ и започват да вземат монетите от фонтана. В диалога проличава съвременното неуважително обръщение към по-възрастните: „старче“. Хитрецът им дава урок с разказ за проклятието на фонтана „от самия дявол“ – който го ограбва, ще онемее. Сладкодумецът плаши със загуба на словото. Отново се среща мистично възмездие – любимо за петокласниците.

Философски обобщен поглед към нравствеността представят ученическите приказки „Сто тояги бой“ (Виктория Христова) и „Умният отговор“ (Ива Цветанова).

В типично фолклорен стил завършва разказът за заслуженото наказание на алчния царски стражар: „Не ламти за чуждото, защото можеш да загубиш и най-малкото, което имаш!“. Народна традиция е намиране на ценност (златна монета в случая) в нивата при оран да се носи на царя, като се получава дар за това. Стражата поисква половината от царското възнаграждение. На царския въпрос за награда хитреца упорито пожелава сто тояги. „Царят разбрал, че тук има някаква хитрина“. Заръката е да се бие по-леко. Непреклонността на Хитър Петър насочва владетеля към съмнение. „Вратарят“ (омонимен израз) получава силни удари и изгонване, а остроумникът е надарен със сто царски жълтици.

Хитър Петър и Настрадаин Ходжа често се сблъскват и надлъгват, като оставят мъдри поуки. При среща между двамата на надменните и подигравателни думи на ходжата към Петър народният любимец побеждава с „умен отговор“. Срещу богатството на Настрадаин Ходжа остроумният му опонент въздига хляба, мира, спокойствието, щастието и здравето. Със старите си дрехи всяка сутрин ходи на полето, за да обира житото. Те му напомнят, че печели пари с честен труд. „Умният отговор“ на Хитър Петър стопява пренебрежението на богатия. Той „се усмихнал, дал една торбичка със златни монети и казал на Петър, че е много богат и умен“. В тази приказка героите конкуренти са в приятелски отношения, контрастни по социално положение, но близки по разум.

Емоционалните аналогии са предадени пределно пестеливо. Те са най-трудни за откриване и за пресъздаване в текст. В повечето случаи изразяват крайните и първични преживявания на Хитър Петър и на героите, общуващи с него – гняв, ярост. „Чорбаджията гневно викнал, ядосал се още повече и изръмжал“, „троснал му се, взел да се ядосва“ („Халвата“). Във възходяща градация се пресъздават чувствата в момчешкото светоусещане. Хитър Петър като малък и прислугващ говори тихо, спокойно, но си отстоява целта: „Ратаят попитал хрисимо, невинно“. В приказката за фонтана (момче): „Хитър Петър се ядосал, обезпокоен, побеснял от яд, решил да изплаши палавите деца“. На лъжата на Вальо Златаря героят „се разгневил“: „Златарят го гледал с ядосан, разгневен поглед“ (момиче). Предадени са основните емоции страх, изненада, присмех, срам, радост.

Страхът отново е показан чрез външен израз на действията, което придава и изразителност на чувствата: „Хитър Петър изплашил крадеца...Той побягнал с всички сили“ („Хитър Петър и крадецът“, момче). Тази емоция се среща и като вътрешно решение на героя: „Хитър Петър решил да изплаши палавите деца“ (приказката за селския фонтан, момче), „Хитър Петър вика от болка и страх“, „скъперникът чорбаджия така извикал, че три села го чули“ („Златната река“, момиче).

Изненадата се внушава чрез синонимни глаголи: „Хитър Петър се изненадал“ („Чуден съм“, момиче), „Рибарите са много учудени“ („Рибарите“, мо-

миче), „Хитър Петър се чудел“ („Хитър Петър и разходката в мола“, момиче), „Хитър Петър много се учудил“ („Хитър Петър и Вальо Златаря“, момиче). Присмех се усеща в приказката за риболова „Рибарите започнали да се смеят“ („Рибарите“, момиче). Героят нарушава правилата и с това събужда присмех. Срамът също е показан като външен израз на чувството: „Настрадаин Ходжа се изчервил от срам“ („Пияното магаре“, момиче). Жизнерадостният Петров характер налага тържество на радостта: „Хитър Петър се засмял“ (в ролята на коварен съветник – момче), „Хитър Петър се усмихнал... Всяка сутрин се събуждам с усмивка и си лягам с усмивка“, „Настрадаин Ходжа се усмихнал“ („Умният отговор“, момиче), „Царят много се зарадвал“ („Сто тояги бой“, момиче), „Хитър Петър се възхищавал на хора, които почитат културата, и му станало много приятно...“ (ученическата приказка за селския фонтан, момче), „Хитър Петър е доволен, направил е щастливо едно бедно момиче“ („Хитър Петър дава урок“, момиче). Радостта е най-присъща на народния шегаджия и жизнелюбец. Изразена е най-често чрез художествения детайл на усмивката, като символ на човешкото общуване и приобщаване.

При ситуациите с надлъгване чувствата на излъганите се представят чрез пейоративните изрази: „тези, които се хванат“ (състезанието на Хитър Петър за титлата „хитрец“, момче), „Хитър Петър не се хванал, не се вързал, не се излъгал“ („Хитър Петър на път“, момче). Емоциите на героя, владеещ изкуството на разума и хитростта, са предадени с негативната частица „не“. Хитър Петър е достоен победител в състезанията на ума и затова другите са засрамените.

Желание за слава се долавя в приказката за Хитър Петър и кокошките (момиче): „Хитър Петър мисли да се прочуе с ума си“. В „Хитър Петър и кръчмарят“ магарето е „наперено, усмихнато до уши“. В приказката в приказка за магарешката горделивост, суета, глупост и нетактичност се бичуват тези човешки пороци. При ученическата приказка за Петровите кокошки героят е представен и с човешкото си качество „да се прочуе с ума си“.

Момчетата подчертават външния израз на гнева чрез викане, дори с животинско ръмжене. Ученикът с приказката за селския фонтан и хулиганите представя ядосването на Хитър Петър, прераснало в побесняване. Момчетата също показват героя чрез драматични чувства, но са описани малко по-психологически: „Петър се разгневил... Златарят го гледал с ядосан, разгневен поглед“. В приказката за Златната река „Хитър Петър вика от болка и страх“. Скъперникът чорбаджия „така извикал, че три села го чули“. Хиперболата е в духа на фолклорната традиция.

Аналогиите на отсъстващото развиват ученическото творчество и фантазия.

„Естетичното е мислене за света чрез отсъстващото. Постигането на хармония по законите на красотата е възможно благодарение на това, че чрез

липсващия елемент ние ставаме сътворци, ползвайки въображението си“ (Radev, 2015: 201). В училище често се задава проблемният въпрос: „Как си представяте Хитър Петър?“. В различните издания за народния шегобиец има кратки портретни описания, в илюстрации и екранизации, но основни са нравствените му качества, силата на хитростта, съобразителността и разумът му, използвани за възстановяване на социалната справедливост. При учениците външният вид на героя в тези приказки е сведен до нови и стари дрехи. В „Рибарите“ хитреца отива на риболов „с най-новите си дрехи“. В „Умният отговор“ Хитър Петър носи „пак същите стари дрехи и износени обувки, пак старото магаре“. В мола всички забелязват „колко неадекватно за времето е облечен“. В нравствения сблъсък с Вальо Златаря народният любимец е описан с възрастовия маркер „стар човек“, има внучка. Този похват помага да се изобличи измамата на занаятчията, който не се засрамва и пред възрастта.

Като аналогии на отсъстващото може да се определят и фантастичните истории на Хитър Петър, доближили най-много героя до съвременните ученици, до начина им на мислене и живот. В същността си шегобиецът остава остроумен, справедлив и находчив, любим и на сегашните деца.

„Новите и нестандартни начини на обучение по литература едва ли за всеки са толкова нови, но може би са по-малко употребявани в масовата практика“ (Dimitrova, 2005: 6).

Съчиненията по аналогия дават многократен резултат с мултифункционалността си – развиват и логическото, и образното мислене на учениците. След запознаване, осмисляне и преживяване на литературната ситуация обучаваните се виждат и в ролята си на творци. Прескача се бариерата с писането, което вече може да е и удоволствие, и поука, и многостранно развитие.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Bogdanov, I. (1993). *Rechnik na literaturnite termini*. Sofia: Petar Beron [Богданов, И. (1993). *Речник на литературните термини*. София: Петър Берон].
- Vateva, K. (2016). Igrata „Sadeben spor“ – edin atraktiven nachin za prepodavane i izuchavane na „Za bukвите“, na Chernorizets Hrabar. – *Prodolzavasto obrazovanie*, Sofia, DIUU, t. 11, 2016 [Вътева, К. (2016). Играта „Съдебен спор“ – един атрактивен начин за преподаване и изучаване на „За буквите“ на Черноризец Храбър. – *Продължаващо образование*, София, ДИУУ, т. 11, 2016].
- Dimitrova, M. (2005). *Pragmatichna filfsofiya na ucheneto*. Dobrich: Matador [Димитрова, М. (2005). *Прагматична философия на ученето*. Добрич: Матадор].

Radev, R. (2015). *Tehnologiya na metodite v obuchenieto po literature*. Varna: Slavena [Радев, Р. (2015). *Технология на методите в обучението по литература*. Варна: Славена].

CREATING AN ESSAY BY ANALOGY

(On Hitar Petar's Story Tales)

Abstract. The object of this paper are writings by analogy - creating stories about Hitar Petar (a hero of Bulgarian folk stories) in the 5th grade. The analogy as a global method of correspondences between implicit similarities gives ample opportunities for developing logical and associative thinking of the students. The methodical experiment was conducted in „Rayna Knyagina“ Primary School – Plovdiv, during the academic year 2014 – 2015.

✉ **Dr. Kaneliya Bozhinova-Slavcheva**
Medical University of Plovdiv
4027 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: kane_lia@abv.bg